

UDC 025

**AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASINDA
HUMANİTAR ELMLƏR ÜZRƏ OXUCU TİPOLOGİYASI**

Könül Rafiq qızı Kərimova
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının magistrantı

Məqalədə humanitar sahə üzrə müxtəlif oxucu qruplarının informasiya tələbatlarının xarakteri və bu tələbatların ödənilməsi üzrə resurslardan, onlayn xidmət üsullarından bəhs edilmişdir. Xüsusilə də Azərbaycan Milli Kitabxanasında informasiya tələbatlarının ödənilməsində humanitar sahə üzrə oxucu tipologiyası tədqiq edilmiş, 2015-2020-ci illər üzrə kitabxananın statistik göstəriciləri araşdırılmışdır. Həmçinin davam edən pandemiya şəraitində Milli Kitabxananın həyata keçirdiyi onlayn xidmətlər haqqında da məlumatlar əks etdirilmişdir.

Açar sözlər: oxucu tipologiyası, kitabxana-informasiya xidməti, humanitar elmlər, Azərbaycan Milli Kitabxanası, onlayn xidmətlər.

Key words: reader typology, library - information service, humanitarian sciences, Azerbaijan National Library, online services.

Ключевые слова: читательская типология, библиотечно-информационное обслуживание, гуманитарные науки, Азербайджанская Национальная Библиотека, онлайн-обслуживание.

Məlum olduğu kimi, hər bir peşəkar və ya qeyri-peşəkar fəaliyyət zamanı insanlarda müəyyən informasiyaya tələbat yaranır. İnformasiya tələbatının məzmunu fəaliyyət sahəsindən, insanların şəxsi, peşəkar və işgüzar maraqlarından və potensiallarından asılı olur. İnsan həyatını informasiya təminatı olmadan təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Müasir dövrdə insanların zəruri informasiya ilə keyfiyyətli və səmərəli şəkildə təmin edilməsində informasiya xidmətləri, o cümlədən kitabxana-informasiya sistemləri tərəfindən onların informasiya tələbatlarının öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz bu baxımdan əminliklə söyləyə bilərik ki, öz xidmət növlərini, oxucularla iş vərdişlərini, yeni texnologiyaların iş proseslərinə tətbiqini inkişaf etdirən kitabxanalar qloballaşan dünyanın, ümumilikdə informasiya cəmiyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Oxuculara göstərilən kitabxana informasiya xidmətini müasir tələblər səviyyəsində qurmaq, təkmilləşdirmək, informasiya istehlakçılarının tələbatlarını öyrənmək, sorğularını daha qənaətbəxş ödəmək üçün hər bir oxucunun müxtəlif cəhətdən hərtərəfli öyrənilməsi vacib sayılır.

Hər bir oxucunun özünəməxsus marağı, mütaliə sorğusu vardır və müxtəlif oxucu qruplarının və fərdlərin mütaliə tələbatına müvafiq olaraq ayrı-ayrı elm sahələri üzrə ədəbiyyatı məqsədyönlü şəkildə təbliğ etmək, oxucunun

sorğusuna, onun tələbatına və marağına cavab verən informasiya ilə təmin etmək kitabxanaların qarşısında qoyulan başlıca vəzifədir.

Dünyada uzun illərdir informasiya istehlakçılarının tipoloji xüsusiyyətlərini, onların informasiya ehtiyaclarının növlərini müəyyənləşdirmək üçün bir sıra araşdırmalar aparılır. Təəssüf ki, nə təcrübi, nə də nəzəri olaraq bu mövzuda universal ola biləcək xüsusi əsərlərə rast gəlmirik. Oxucu tipologiyasını araşdırarkən ən diqqətəlayiq və perspektivli nəticələrdən istifadə etmək üçün bu məsələ ilə bağlı əsas yerli və xarici elmi tədqiqatları nəzərdən keçirməyi məqsədəuyğun hesab etdik.

Oxucu tipologiyası kitabxana xidmətinin nəzəri və təcrübi əsaslarını təşkil edir. Kitabxanaşünaslığın terminoloji lüğətinə görə "oxucu tipologiyası" oxucuları ümumi xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirən elmi təsnifat kimi iki əsas istiqamətdə xarakterizə olunur:

- oxucunun mütləq maraqlarının quruluşu və ya oxuma səbəbləri, oxucu fəaliyyətinin dərəcəsi nəzərə alınmaqla;
- müxtəlif növ və janrlarda ədəbiyyatın qavranılmasının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla [5, s.523].

Oxucu müəyyən bir şəxs tipini təmsil edir və şəxsiyyətin sosial-psixoloji quruluşu kontekstində nəzərə alınır. Oxucu tipologiyasının öyrənilməsi və yaradılması tarixi kifayət qədər uzun bir yol keçmiş və ilk oxucu qeydlərinə, oxucuların araşdırılmasına həsr olunmuş tədqiqatlara XIX əsrin əvvəllərində başlanılmışdır. Alimlər oxucuları müxtəlif növ əmələ gətirən xüsusiyyətlərə görə təsnif etmək yollarını tədqiq etmişlər. Belə görkəmli şəxsiyyətlərdən rus kitabxanaşünaslığının görkəmli siması olan N.A.Rubakinin fikirləri daha çox diqqəti çəkir. Bütün mənalı həyatını kitab, kitabxana və mütləq problemlərinə həsr etmiş N.A.Rubakin ilk öncə xüsusi hazırlanmış bir proqramdan istifadə edərək oxucuları araşdırmış və nəticələrini "Rus oxucu kütləsi haqqında etüdlər" adlı elmi əsərində təsvir etmişdir [8].

N.A.Rubakin müxtəlif oxucu qruplarının sosial təhlili üçün çalışmış, xüsusi, sosial-iqtisadi vəziyyəti və oxucunun psixoloji tipini nəzərə alaraq oxucuların maraq və istəklərini öyrənmiş, oxucuların öyrənilməsi ideyasını, oxucunun əqli tipinin müəyyənləşdirilməsi, yaşayış şəraiti və iqtisadi vəziyyətinin öyrənilməsi əsasında uyğun kitabların seçilməsi prinsipini irəli sürmüşdür. Rusiyalı alim oxucunun psixologiyasını araşdıran elmi bir nəzəriyyə yaratmış və kitabın oxucuya təsiri problemini elmi əsasla tədqiq etməyə cəhd etmiş, ilk dəfə məharətlə tərtib olunmuş statistik material və anketlərə əsaslanaraq oxucuları araşdırmaq və oxumaq üçün xüsusi bir sosioloji metod tətbiq etmişdir.

XX əsrdə Rusiyada oxucu tipologiyası prosesi, hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri və yanaşmaları olan müxtəlif metodlarla xarakterizə olunurdu. Kitabxanaşünas alim, professor N.S.Kartaşov 1964-cü ildə sosioloji tədqiqatlar apararaq universal oxucu təsnifatını yaratmaq fikrini irəli sürmüşdür.

N.S.Kartaşov oxucuları oxucu şəxsiyyətinin ən əhəmiyyətli tərəflərini müəyyən edən bir-biri ilə əlaqəli xüsusiyyətlər kompleksinə görə dörd qrup - onun mədəni və texniki səviyyəsi, oxu prosesində oxucu ilə kitab arasındakı münasibətlərin mahiyyəti, oxucunun fərdi psixoloji xüsusiyyətləri, oxucu maraqlarının təbiəti – üzrə təsnif etməyi təklif etmişdir. Bu fikir oxucu tipologiyası üçün əlavə kriteriyalar irəli sürən digər alimlər tərəfindən qəbul edilmişdir. Bəzi alimlər isə, məsələn, Y.M.Tugov oxucuların təsnifatını şəxsiyyətin sosial inkişafı prinsipi əsasında qurmağı, Y.S.Zubov oxucunun biliyə yiyələnmə prosesində keçdiyi idrak fəaliyyətinin səviyyəsini (ibtidai, natamam orta, orta ali təhsil və aspirantura), S.A.Trubnikov oxu mədəniyyətini və s. kimi əlavə meyarlar irəli sürmüşlər [6, s.278].

Azərbaycanda bu problem bir sıra kitabxanaşünas alimlərin tədqiqatlarında ətraflı araşdırılmışdır. Milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfov qeyd edir ki, "Kitabxanaçı ilə oxucu arasında baş verən ünsiyyət kommunikasiyanın bilavasitə fərdlə üzbə-üz aparılan canlı təsir növü kimi olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ünsiyyət vaxtı oxucu ilə kitabxanaçı arasında baş verən kommunikasiya oxucu haqqında kitabxanaçının geniş məlumat almasını, oxucunun maraq dairəsini, şəxsiyyətini, sənətini, öyrənməsini və oxucu marağının gələcəkdə ödənilməsini müəyyənləşdirmək imkanı verir. Məlumdur ki, "maraq" kateqoriyası elmi kateqoriya kimi bir çox elmlərin tədqiqat obyektidir. Kitabxanaşünaslıqda maraq subyektin-oxucunun sənətini, intellektual səviyyəsini, həyat şəraitini, sorğusunu, kitaba münasibətini öyrənmək kimi başa düşülür..." [1, s.14]. Həqiqətən də bu gün kitabxanaçı ilə oxucu-istifadəçi arasında kommunikasiyanın sistemli və müntəzəm olması oxucuların informasiya tələbatlarının daha düzgün müəyyənləşdirilməsinə və tələbatların operativ ödənilməsinə səbəb olur.

Azərbaycan kitabxanaşünas alimlərindən Sahib Rzayev öz elmi əsərlərində oxucu tipologiyasını geniş tədqiq etmişdir. O, "Kitabxana xidməti" kitabında yazır: "Oxucularla aparılan kitabxana işinin bütün formalarında fərqli xidmət mühüm prinsip hesab olunur. Fərqli yanaşma isə oxucularda fərqli xüsusiyyətləri müəyyənləşdirərək ona istinadən həyata keçirilir. Oxucuların fərqləndirilməsi dedikdə oxucuların mütaliə ilə əlaqədar olan fəaliyyətində dinamik vəhdətdə olan ümumi, xüsusi və tək-tək halların obyektiv təbəqələşdirilməsi nəzərdə tutulur. Burada ümumi hal birləşmiş (inteqrasiya olunmuş) oxuculuq xarakteri ilə oxucu davranışının sterotipliyi ilə əlaqədardır. Xüsusi hal-oxucu qrupuna xas olan xarakterik əlamətlər (ictimai mühit, təhsil və s.) kimi xarakterizə olunur. Tək-tək hallar, fərdilik dedikdə isə, konkret şəxsin, fərdin xüsusiyyətlərini əks etdirir" [4, s.105].

Qeyd etmək lazımdır ki, fərqləndirmə problemi, oxucu növlərinin seçimi son dərəcə mürəkkəb olduğu üçün bu istiqamətdə işlər fəal şəkildə davam etdirilsə də, oxucuların ümumdünya təsnifatını yaratmaq hələ də tam tədqiq

edilməmişdir. Bu səbəbdən respublikamızda da kitabxanalar oxucuların tipologiyasını öz strukturuna və profiline uyğun olaraq təsnifləşdirirlər. Kitabxanaların tarixi və mövcud təcrübəsi təsdiq edir ki, oxucular adətən ixtisas, peşə, yaş, təhsil, elm və maraq sahəsi və başqa əlamətlərə görə təsnifləşdirilir.

Ölkəmizdə əhəmiyyətli kitabxanalardan biri Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi Sistemində xüsusi yeri olan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası oxucu tərkibinin müxtəlifliyinə və həyata keçirilən xidmətlərin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq oxucuların tipoloji bölgüsünü yaratmışdır. Ölkənin milli maraqlarını qoruyan, bəşəriyyətin biliklərini özündə əks etdirən, mühüm elmi-mədəni, ictimai-siyasi, tarixi, iqtisadi informasiya resurslarını mühafizə edən və cəmiyyət üzvlərinin informasiya təminatını ödəyən, əhalidə mütləq vərdişlərini kütləviləşdirən zəngin informasiya mərkəzi, elm məbədi olan Azərbaycan Milli Kitabxanası 4 629 696 fondu ilə həm Azərbaycanda, həm də respublikadan kənar da milyonlarla oxucunun xidmətindədir. Belə ki, 2019-cu ildə Milli Kitabxanaya 22 300 nəfər yeni oxucu üzv yazılmış, ümumilikdə oxucuların sayı 187 348 nəfərə çatmışdır. Oxucu davamiyyəti 339 691 nəfər, virtual oxucuların sayı 1 milyondan çox, sayt və elektron bazalara giriş isə 3 905 123 olmuşdur. Ölkəmizdə koronavirus infeksiyasının yayılmasının qarşısını almaq üçün reallaşdırılan sosial izolyasiya tədbirləri ilə bağlı 2020-ci il mart ayının 11-dən etibarən Milli Kitabxanada oxuculara xidmət müvəqqəti dayandırılmış və onlayn rejimdə davam etdirilmişdir. 2020-ci ilin hesabatına əsasən Milli Kitabxanaya 2 849 nəfər yeni oxucu üzv yazılmış, ümumilikdə oxucuların sayı 190 197 nəfərə çatmışdır. Oxucu davamiyyəti 36 308 nəfər, virtual oxucuların sayı artaraq 2 996 278, sayta və elektron bazalara giriş isə 4 milyondan çox olmuşdur.

Milli Kitabxananın məlumat-bibliografiya aparatından və fondlarından, oxu zallarından istifadə etmək hüququ verən əsas sənəd oxucu biletidir. Oxucu bileti şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlər: şəxsiyyət vəsiqəsi və ya pasport, eləcə də hərbi bilet əsasında (hərbçilər üçün) verilir. Oxucu bileti ödənişsizdir. Milli Kitabxanadan 16 yaşına çatmış və şəxsiyyət vəsiqəsini təqdim edən hər bir Azərbaycan vətəndaşı, habelə vətəndaşlığını təsdiq edən sənədi (xarici pasport) təqdim edən xarici ölkə vətəndaşları istifadə edə bilər. Kitabxananın elmi zallarına üzv olmaq üçün oxucu elmi dərəcə və fəxri ad haqqında sənədin surətini təqdim etməlidir. Virtual istifadəçilər heç bir qeydiyyat tələb olmadan Milli Kitabxananın saytından, elektron bazalarından, kataloqundan, elektron kitabxanasından istifadə edirlər.

15 iyul 2016-cı ildə paytaxt sakinləri və şəhərimizin qonaqları üçün daha təkmil, fasiləsiz və sərbəst mütləq imkanlarının yaradılması məqsədilə Mədəniyyət Nazirliyinin və Azərbaycan Milli Kitabxanasının birgə layihəsi əsasında Milli Kitabxananın nəzdində 24/7 fasiləsiz fəaliyyət göstərən və şəhər sakinlərinin, bütün vətəndaşların, turistlərin sərbəst şəkildə kitab mütləq

etməsinə şərait yaradan "Açıq kitabxana" yaradılmışdır ki, burada da müxtəlif qrup oxucularına (istifadəçilərə) – uşaqlara, gənclərə, yaşlılara, fiziki qüsurlulara, əlillərə kitab və digər informasiya resursları ilə oxucu bileti tələb olunmadan xidmət təşkil edilmişdir.

Azərbaycan Milli Kitabxanası elm adamlarına, ali təhsilli mütəxəssislərə, tələbə və gənclərə prioritet xidmət edir. Tipindən və profilindən asılı olaraq kitabxanalarda oxucu tipologiyasının təsnifləşdirilməsi məsələsinə müxtəlif cür yanaşırlar.

Belə ki, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası kimi, universal elmi kitabxanaların oxucularının tərkibi xüsusi kitabxanaların, eyni zamanda təhsil müəssisələri kitabxanalarının oxucu tərkibi ilə eyni deyildir. Bu tip kitabxanalarda oxucuların qruplaşdırılması fərqlidir. Həmçinin eyni universal tip kitabxanalara aid olan iki növ kitabxana olan universal ümumi (kütləvi) və universal elmi kitabxanalar arasında belə oxucu tərkibi arasında fərq mövcuddur [2, s.159].

Milli Kitabxananın oxucularının say və tipologiyasının statistik təhlili Cədvəl 1-də öz əksini tapmışdır.

Cədvəl 1.

Milli Kitabxananın oxucularının say və tipologiyası

İllər	Cəmi kə-ya yazdımlar	Elmi dərəcələrinə görə				Tələbələr				Başqa oxucu tipləri	Milliyətə görə			Xarici ölkə vətəndaşları	Təhsilə görə				Yaşaya görə			Kitabxanaya gələnlərin sayı
		Fəni işlərinin cəmi	Elmlər doktoru	Elmlər namizədi	Doktor, dissertant	Cəmi tələbələr	Ali məktəb tələbələri	Kollec tələbələri	Müəssisə məktəb tələbələri		Azərbaycanlı	Ruslar	Rusqəbilər		Ali	Məktəbmən ali	Orta ixtisas	Orta	20-yasaya qədər	21-28 yaşaya görə	29 yaşdan yuxarı	
2019	22300	1113	88	138	887	18389	12482	4870	1037	2798	21217	178	168	737	1642	14403	5731	524	11095	6989	4216	162001
2018	21421	1227	75	128	1024	17603	14964	1998	641	2591	20372	131	99	819	1641	15622	3743	415	10500	6810	4111	155080
2017	22069	1154	54	121	979	18383	15590	2348	445	2532	21330	98	70	571	1578	14682	4410	1399	9847	8184	4038	161073
2016	30056	1483	91	201	1191	24891	20190	3520	1181	3684	27478	485	2095	-	1542	21281	5058	2177	17051	8697	4310	161070
2015	30025	1974	107	263	1604	28051	21789	4463	1799	-	27926	503	213	1383	2106	19679	5632	2608	14701	10260	5064	145263

Universal elmi kitabxana oxucularının mütaliəsinin başlıca məqsədi şəxsi təhsil xarakter daşıyır. Tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, universal kitabxana oxucularının hər dördündən birinin mütaliəsinin məqsədi şəxsi təhsildir. Xüsusi kitabxanalar və təhsil müəssisələri kitabxanaları ilə universal kitabxanaların oxucu tərkibi də müxtəlifdir. Əgər birincilərin oxucu tərkibi təxminən oxşarsa, universal kitabxanaların oxucu tərkibi ixtisas, peşə, təhsil, və ümumi səviyyəyə müxtəlifdir. [4, s.99].

Milli Kitabxanada informasiya tələbatlarının ödənilməsində istifadəçilər elm sahələri üzrə İqtisadçı, Tibb, biologiya mütəxəssisi, Mühəndis, Texniki mütəxəssis, Mədəni-maarif işçiləri, tarixçi, Ədəbiyyatçı, İncəsənət işçiləri,

Riyaziyyat, fizika, kimya mütəxəssisi, Geologiya, coğrafiya mütəxəssisi, Kənd təsərrüfatı mütəxəssisi və Başqaları qrupları üzrə təsnifləşdirilmişdir.

Statistik hesabatlara əsasən humanitar elm sahəsi üzrə oxucular üstünlük təşkil edir. O cümlədən tarix elmləri üzrə mütəxəssislər oxucular arasında çoxluq təşkil edir.

Cədvəl 2.

İllər	Elmi işçilərin cəmi	Elm sahələrinə görə oxucu qrupları										Kitabxanaya gələnlərin sayı
		İqtisadçı	Tibb, biologiya	Mühəndis, texniki mütəxəssis	Mədəni-maarif işçiləri	Tarixçi	Ədəbiyat. İncəsənət	Riy. Fiz. kimya	Geologiya, coğrafiya	Kənd təsərr. müt.	Başqaları	
2019	1113	119	141	139	119	146	128	123	97	45	56	162001
2018	1227	129	165	137	141	163	148	126	107	59	52	155080
2017	1154	124	168	128	149	157	147	110	80	55	36	161073
2016	1483	169	190	155	176	215	200	145	125	57	51	161070
2015	1974	226	267	205	223	277	256	188	151	102	79	145263

Pandemiya ilə mübarizə şəraitində karantin rejimi tətbiq olunandan bu günə kimi Milli Kitabxananın saytı vasitəsilə oxuculara bir sıra virtual xidmətləri özündə birləşdirən onlayn xidmətlər - "Bibliografik sorğu", "Sənədlərin sifarişi və elektron çatdırılması", "Virtual sərgi", "Metodiki xidmət (kitabxanalar üçün)" - kompleksi təqdim olunur. Bütün oxucu kateqoriyası üzrə (tədqiqatçılar, magistrələr, aspirantlar, alimlər, professorlar, tələbələr və s.) həm Azərbaycanda, həm də xaricdə yaşayan istifadəçilərə email ünvanı vasitəsilə onlayn xidmət göstərilir. 2020-ci il ərzində 62 000 oxucu onlayn xidmətlərə müraciət etmişdir ki, onların 75 faizi humanitar profilli oxucular təşkil edir. O cümlədən, Abbasqulu ağa Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun, Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun, Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun elmi işçiləri və tədqiqatçıları, BDU-nun Filologiya və Tarix fakültələrinin tələbələri, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti Kulturologiya, Teatr sənəti, Kino və televiziya fakültəsinin tələbələri və s. üstünlük təşkil edir.

Azərbaycan xalqının milli mədəni sərvətinin toplandığı, "mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyi" olan Azərbaycan Milli Kitabxanası fəaliyyət göstərdiyi bütün dövrlərdə öz işinin öhdəsindən layiqincə gəlmiş, oxucuların gündən-günə artan

tələbatının tam şəkildə və ən müasir tipli informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə daha dolğun ödənilməsinə təmin etmək məqsədilə gələcəkdə də mühüm nailiyyətlər əldə edəcəyinə ümidvarıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov, A. *Kitabxana və kommunikasiya // Kitabxanaşünaslıq və İnformasiya: Elmi-nəzəri praktiki jurnal.* – 2011. – № 1. – S.7- 16.
2. Məmmədov, E.M. *F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının dövrü mətbuat fondu: tarixi, müasir vəziyyəti, oxuculara xidmət və inkişaf perspektivləri: (1923-2007-ci illər): Monoqrafiya.* – Bakı: Mütercim, 2018. – 252 s.
3. *Milli Kitabxananın hesabatları (2015-2020).*
4. Rzayev, S. *Kitabxana xidməti: Dərslik.* – Bakı, 2012. – 276 s.
5. Дрешер, Ю.Н. *Библиотерапия. Полный курс: Учебное пособие.* – Москва: Издательство: ФАИР, 2007. – 560 с.
6. Сорокина Г. И. *Основные критерии и типологические признаки научной классификации читателей // Информационное обеспечение науки: новые технологии: Сборник научных трудов.* – Москва: БЕН РАН, 2015. – 304 с. – С. 275-286.

READER TYPOLOGY ON HUMANITARIAN SCIENCES IN AZERBAIJAN NATIONAL LIBRARY

Konul Rafiq gizi Karimova

The article deals with the character of information demands of different readers groups on humanitarian branch and the resources on solving these demands, online service methods. Especially, there was researched the reader typology on solving information demands in Azerbaijan National Library and the statistics results of library for 2015-2020 years were also investigated. There was also reflected the information about the online service in National Library in ongoing pandemic condition.

ГУМАНИТАРНАЯ ТИПОЛОГИЯ ЧИТАТЕЛЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Конуль Рафиг кызы Керимова

В статье обсуждается природа информационных потребностей различных групп читателей в гуманитарной сфере, а также ресурсы и методы онлайн-обслуживания для удовлетворения этих потребностей. В частности, Национальная Библиотека Азербайджана изучила типологию читателей в гуманитарной сфере на предмет удовлетворения информационных потребностей, статистические показатели библиотеки на 2015-2020 годы. Также есть информация об онлайн-услугах, предоставляемых Национальной библиотекой в контексте продолжающейся пандемии.